

REFORMÁTUS GYÜLEKEZETI ÉNEKEK AZ ERDÉLYI NÉPHAGYOMÁNYBAN

Erdély vidékén, különösen a zömmel magyarul lakta falvakban, városokban, a református gyülekezetek éneklése, a hagyományokhoz híven, ma is igen erőteljes. Kottát nem olvas a nép. Hallás után tanulja az éneket. Kodály Zoltán megírta már jó néhány évtizede: *“az egyházi énekeskönyvek kótái sem jelentettek többet: 1607 óta látja maga előtt a nép, máig sem tanulta meg olvasni: a dallamokat a szájhagyomány tartotta fenn.”*¹

Ez a fajta dallamörzés viszont változatokat szül. Egy-egy dallam eltérő alakban él különböző vidékeken. Kalotaszegen például kiegyenlített ritmusú, hosszú hangértékekben mozgó zsoltáréneklés van gyakorlatban, a dallam elugró hangjai közé átfutó hangokat iktatnak. Ez a jellegzetes előadásmód, amely a teljes gyülekezet éneklésére érvényes, a kottához viszonyítva jelentős ritmuskülönbséget és enyhe dallamváltozást okoz.

Az énekeskönyvekben közölt dallamok lejegyzése általában igen egyszerű: legtöbb két-három különböző hangértéket és egyszerű dallamvezetést találunk. Ezért javasolja Kodály a néphagyományban őrzött dallamanyag tanulmányozását: *“A régi kóták a dallamnak éppen csak csontvázát adják; többnyire a hangnem és ritmus felől is kétségben hagynak. Ezt a csontvázat eleven hússá és vérré változtatni csak élő, hagyományoszerű előadás tudja. Ezért igazi, teljes képünk csak olyan dallamokról lehet, melyek az élő hagyományban is fennmaradtak.”*²

Mezőségen, de különösen Kalotaszegen, még néhány évtizede is, a dallam élő előadásban díszítőhangokkal bővült. Ma ritkán találkozunk ilyen előadásmóddal. A korabeli felvételeken viszont jól hallható egy-egy nótafa gazdag, egyéni dallamdíszítése.

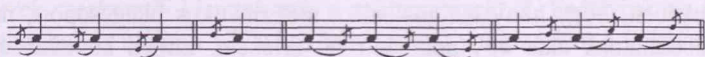
Díszítmények a népi előadásban

1. Díszített éneklésről beszélünk, ha a dallamhangokat olyan díszítményekkel ékesítik, amelyek a főhangnál halkabban szólalnak meg. Ezek lehetnek egyszerű előkéek, melyek szomszédos, vagy néha távoli, de legtöbbször a főhangnál mélyebb hangok, hangadás-könnyítés és valódi díszítőfi-

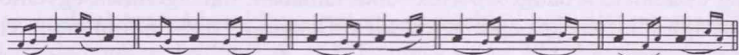
¹ Kodály Zoltán, *A magyar népzene*, szerk. Vargyas Lajos, Zeneműkiadó, Budapest, 1971, 9.

² Kodály Zoltán, *A magyar népzene*, szerk. Vargyas Lajos, Zeneműkiadó, Budapest, 1971, 70-71.

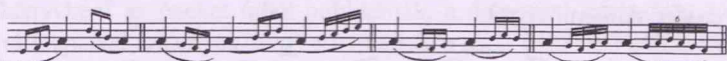
gura formájában egyaránt előfordulnak. Lehetnek főhangnál mélyebb vagy magasabb egyszerű utókák, melyek előlegezés, vagy átmenő hang szerepét töltik be, dallami kapcsolódást teremtve az ének főhangjai között.

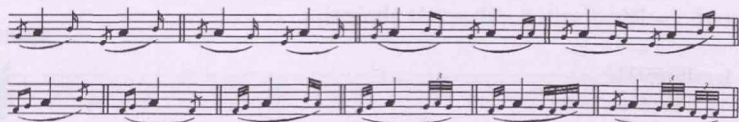
Ritkán találunk az erdélyi felvételeken emelkedő és ereszkedő kettős előkét és kettős utókát, de megjelennek az elugró váltóhangú előkék.

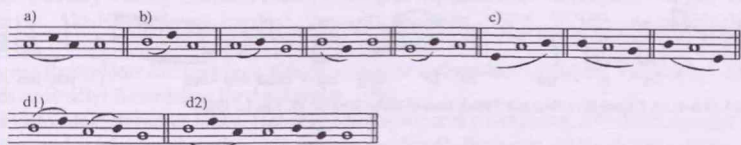
Díszítési szempontból változatosabbak a három, vagy több hangból álló utókák, melyek lépcsőzetes, vagy elugró haladásukkal gazdagítják a dallamot.

Az említett díszítmények kombinációiból alakulnak ki a többhangos ornaments-bokrok, merészebb elrendezésű díszítmények, melyeket a hangerő és tempó variálásával gazdagítanak a kiváló képességű énekesek: például a sárvásári Ambrus Sándorné, a kőrösfüi Péntek Jánosné, vagy a szováti Sós Gergelyné.

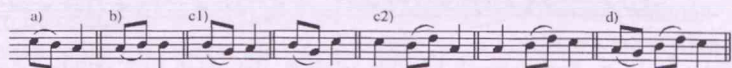

2. Melizmatikus éneklési móddal találkozunk, amikor az egy szótagra énekelt főhangot és díszítőhangokat azonos hangerővel szólaltatják meg az előadók. Néha a főhangok hosszabbak, mint a melizmatikus hangok, de ez nem szabály. Egyes esetekben a díszítő hangsoport utolsó hangja megelőlegezi a következő főhangot. Gyakoriak a két főhang közötti elugró váltóhangok. A főhang leggyakrabban a melizmatikus hangsoport közepén található. A főhangok lépcsőzetes ereszkedése esetén az elugró váltóhangokból álló figurák szekvencia benyomását keltik.

A csoportos éneklés ritmus szempontjából is változatosabb: kiszámítva az egy szótagra eső melizmatikus hangok összsidőtartamát észrevehető, hogy egyes szótagok negyed hangértéknyi ideig tartanak, míg mások, annak függvényében, hogy hány hangból áll a melizmatikus hangcsoport, meghosszabbodhatnak akár egy pontozott fél értékéig. Ennek következtében úgy tűnik, hogy az előadás szabad, rubato jellegű. Esetenként igen lassú a tempo. Ez az előadásmód a Mezőségre jellemző.

3. Kalotaszegen a díszítő figurák az előbbiekhöz hasonlóak, de különbség észlelhető a hangcsoportok időtartamában. Szótagonként egyenlő hosszúságú lüktetésekre épül az éneklés. Díszítő elemek: átfutó hang, előlegezés, ereszkedő vagy emelkedő irányban haladó főhangok közötti elugró váltóhang, három hangból álló ereszkedő vagy emelkedő irányban haladó hangcsoport, középen elhelyezkedő elugró váltóhang, emelkedő irányban haladó főhangok közötti elugró váltóhangok, melyek két irányban térnek el az eredeti dallamiránytól.

Az előbbiekből kitűnik, hogy Erdélyben, az egyházi énekek előadásakor igen gazdag ornamentika használatos. A díszítés részben spontán módon jelentkezik, de tudatos variációként is használatos. Az 1. dallampélda a 90. genfi szoltár díszített változatát ábrázolja.

1. dallampélda

Quasi giusto ♩=48

Körösőfő

Te-ben-ned bíz - tunk e - le - i - től fog - va, U - ram, Té - ged
 tar - tot - tunk haj - lé - kunk - nak, Mi - kor még sem - mi he - gyek nem vol - ta - nak.
 Hogy még sem ég, sem föld nem volt for - mál - va. Te vol - tál és Te vagy,
 e - rős Is - ten És Te meg - ma - radsz min - den i - dők - ben.

BMA III B-1; r.z. f. Körösőfő (Kolozs m.); Péntek Jánosné Szabó Ilona 67; gy. Kiss L., 1963.

A néphagyomány dallamórzó szerepe

A néphagyomány megőriz olyan dallamokat is melyeket az énekeskönyvek szerkesztői kivettek már a gyűjteményekből. Erdélyben az alábbi, 2. dallampélda utóljára 1778-ban jelent meg nyomtatásban a kolozsvári református énekeskönyvben. A XX. századi népzenei gyűjtések viszont bizonyították létezését a kalotaszegi és mezőségi református közösségek karácsonyi repertoárjában, és még a székelyföldi katolikusokéban is.³

A tanulmányozott hangzó dokumentumokból kitűnik, hogy a reformátusoknál az énekeskönyvekben kinyomtatott szövegekből két változat maradt fenn: *Jer mindnyájan örülünk* és *Úr Istennek szent Fia*. Megjelenik egy valószínűleg később írt szöveg is, amelyet viszont nem találtam meg a katalógusokban, valamint az áttekintett énekeskönyvekben: *Az Istennek szent Fia*. Annak ellenére, hogy az 1996-ban Erdélyben használatba vett legújabb énekeskönyvben⁴ az éneket újból publikálták, a debreceni énekeskönyvek dallamváltozatával, bizonyos, hogy a nép ajkán a régi, 1778-beli változat él, mert a gyűjtések többségét az új énekeskönyv kiadása előtt végezték és az ének harmadik dallamsorának első motívuma a nép ajkán homorú, a debreceni változaté pedig emelkedő vonalú: *f-g-a-bé*. A mákófalvi felvételen a fő- és díszítő hangok azonos erősségűek; a magyarszováti felvétel érdekessége, hogy hangszeres zenészek kísérik az éneket.⁵

2. dallampélda

The image shows musical notation for the second example. It consists of two staves. The top staff is in bass clef (B) and contains the main melody with the lyrics "Jer mind - nyá - jan ö - rül - jünk" written below it. Above the staff, the text "OS/10-11 és Kv 1778/97" is written. The bottom staff is in treble clef (C) and contains a variation of the melody, labeled "Var." and "1) Kv 1744/149".

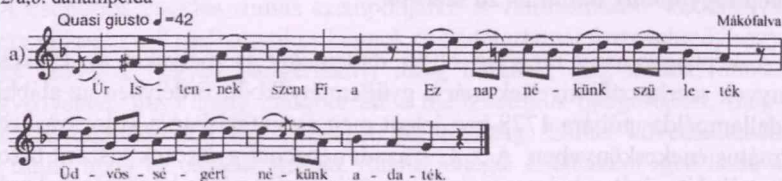
³ Lásd: Dobszay László, Szendrei Janka, *A magyar népdaltípusok katalógusa*, Magyar Tudományos Akadémia Zene tudományi Intézete, Budapest, 1988, III/178. A továbbiakban: MNTK.

⁴ *Magyar Református Énekeskönyv*, Kiadja a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata és az Erdélyi Református Egyházkerület, 1996.

⁵ Más változatok: Szendrei Janka, Dobszay László, Rajeczky Benjámín, *XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben*, I-II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, II/129 c: Méra; A továbbiakban: SZ-D-R. Hangzó dokumentumok: Méra, Magyarszovát (Kolozs megye)

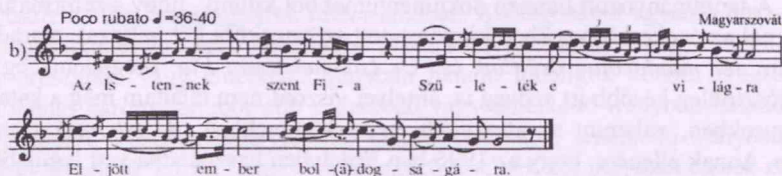
2/a,b. dallampélda

Quasi giusto $\text{♩} = 42$ Mákófalva

a)

a) PE I B/10; r.z: A; Vér János 70; Mákófalva (Kolosz m.); gy. Péter É., 2000.

Poco rubato $\text{♩} = 36-40$ Magyarszövát

b)

b) BMIA VIII A/9; r.z: a; Sós Gergelyné Csete Erzsébet; Magyarszövát (Kolosz m.); gy Kallós Z., 1978.

Különböző más forrásokból származó dallamokat is (3. dallampélda) befogadtak az erdélyi református közösségek. Hosszas használat után teljesen asszimilálták, tehát sajátjuknak tekintik. A szakirodalom leszögezi, hogy a magyar népzeneben van néhány dallam, tipológiai csoport, melyek nagyon közeliek a gregorián tonusokhoz. Tulajdonképpen ezek nem pontos átvételek, hanem hasonlóságok, melyek ugyanabból a stilsztikai gyökérből táplálkoznak.⁶ Ebbe a kategóriába tartozik az alábbi karácsonyi ének, mely intenzíven terjed Erdély központi részének református közösségeiben (3.b.d. dallampélda). Az ének művészi értéke egyrészt a dallam kiegyensúlyozott vonalában, másrészt a szöveg költői képeiben rejlik.

A magyar dallamok típusainak katalógusában a kis hangterjedelmű régi stílusnál szerepel a dallam⁷, a típussal kapcsolatos jegyzetben Szendrei Janka azt a feltevést fogalmazza meg, hogy egy négysoros gregorián eredetű dallam koncentrált formájaként értelmezhető; arhaikus jellege a 4+6 szótagos verssorok metrikai szerkezetében rejlik, melyet gyakran használtak a középkori verses műfajokban.

⁶ Lásd: Dobszay László, *A magyar népének I. Veszprémi egyetem kiadója*, 1995, 36–37. A továbbiakban: Dobszay 1995.

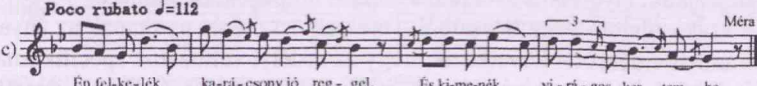
⁷ MNTK III/160.

3. dallampélda

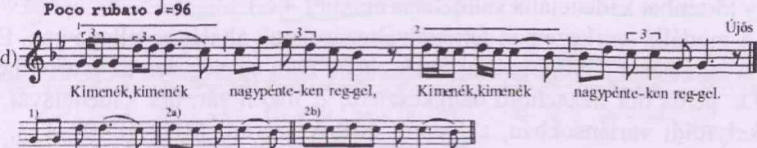
a) CC 1651=RMDT II/103.
Felvettét magas Mennyszájdu

b) **Poco rubato** $\text{♩} = 60$ Mezőkeszű
Fel-ke-lünk mi nagy va-sár-nap reg-gel, Fel-ke-lünk mi nagy vasárnapreggel,

b) BMIA VII A-15; r.z. a; Mezőkeszű (Kolozs m.); vegyes csoport; gy. Kallós Z., Andrásfalvy B., 1963.

c) **Poco rubato** $\text{♩} = 112$ Méra
Én fel-ke-lék ka-rá-esony jó reg-gel, és ki-me-nék vi-rá-gos ker-tem-be,

PÉ I A-6; r.z. g; Méra (Kolozs m.); Tótszegi Károlyné Kozma Anna 69; gy. Péter É., 2000.

d) **Poco rubato** $\text{♩} = 96$ Újós
Kimenék, kimenék nagypén-te-ken reg-gel, Kimenék, kimenék nagypén-te-ken reg-gel.

KZA Mg 2941/143; Újós (Beszterce-Naszód m.); Salak Mihályné Darlaci Zsuzsa 50; gy. Mann G., 1975.

A négy soros dallam, 3.a., csak katolikus forrásokban jelent meg⁸ és népi gyakorlatban katolikus vidékeken maradt fenn (Székelyföldön és a moldvai csángóknál). Ellenben, a kétsorosra koncentrált forma csak a reformátusoknál terjedt. A 3.a. és b. példa összehasonlításából kiderül, hogy a kétsoros változat csak egy-egy motívumot tart meg a két sorpár elejéről és végéről.

A szájhagyományos gyakorlatban a dallam több változatban él anélkül, hogy eltávolodnának az általános váztól. A 3.c. példa a kalotaszegi változatot tükrözi, melyben a legjelentősebb módosítások a következők: a kiinduló motívum homorúvá alakul és az ambitusz oktávig nő. A Mezőség északkeleti szélén gyűjtött változatban, 3.d., a verssor szóismétlés által 12 szótagra szélesedik; a strófák folyamán más dallami változások is megjelennek, melyeket a szótagszám változása okozott.⁹

⁸ Legelőször a Cantus Catolici, 1651-ben, lásd: Papp Géza, *A XVII. század énekelt magyar dallamai, Régi magyar dallamok tára, II*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 103. A továbbiakban: RMDT II.

⁹ Más változatok a hangzó dokumentumokban: Méra, Feketelak (Kolozs m.), Marosdécsé (Fehér m.).

A *Csordapásztorok* kezdetű karácsonyi éneket (4. példa) a szakirodalom a magyar néphagyományban lévő középkori kanciók csoportjába osztja¹⁰. Annak ellenére, hogy nyomtatásban csak a XVII. században jelent meg¹¹, a szöveg és dallam stilisztikai jellemvonásai középkori eredetet jelölnek. Katolikusoknál folyamatosan közölték az énekeskönyvekben, a templomi gyakorlatban mai napig használatos, ugyanúgy a karácsonyi népszokás keretében is. A dallamot református forrásokban nem jegyezték le, mégis megtalálható a református közösségek karácsonyi repertoárjában. Hosszas és intenzív szájhagyományos terjedést bizonyít az a tény, hogy számos változat él a nép ajkán. Nyomon követhető a zonális altípusok kialakulása.¹²

A szakirodalom bemutatásaiból – melyek összképet nyújtanak az anyagról, minden vidékről – következik, hogy az erdélyi változatok specifikuma a strófa kibővítése az utolsó vers és dallamsor ismétlése által. Az ismétlés történhet kadencia felugrással a negyedik sorban, mely után kadenciális ellentétként ereszkedik a záró sor (ez megerősíti a strófa egységét, 4.b.), vagy történhet kadenciális változtatás nélkül (4.c.).

A modális szerkezetben fellépő változásoknak általános jellege van. Ebben a kérdésben a bibliográfiai forrásokban nem egységesek az értékelések. A 4.a. példa dúr hexachord hangkészletű, 2. fokon zár, dór kadenciával. A székelyföldi variánsokban, a kiadott adatok szerint, MNT II/407–413, az első sor kadenciája elmozdul g-re, a hexachord skála dór-rá, vagy moll-lá alakul.

A 4.b. példa hét fokú dór-rá alakul – a nagy terc kicsivé alakítása, f-asz, és az ambitus felfelé való kiterjesztése által – de a 2. fokon záró kadencia fríg jelleget kölcsönöz. Ebben a változatban az első sor dallamrajza egy recitativo mintává egyszerűsödik.

A 4.c. példában a záróhangnak a skála alaphangjára való költöztetése átalakítja a modális szerkezetet dúr hexachorddá; a dallamfordulatok tonális jellegű összefüggéseket mutatnak, a kvint és terc érvényesülése által. Ebben az altípusban – az említett bővítés mellett – létrejön egy szerkezeti változás is: a harmadik sorban megismétlik az első sor motívumát: ABACC. Ezekkel az aspektusokkal a dallam eltávolodik az eredeti forrástól, megtartván csak egy részét a jellegzetes motívikának.¹³ A dallam végére külső bővítés kerül.

¹⁰ Dobszay 1995/211 jegyzet.

¹¹ Cantus Catolici 1651 = RMDT II/1.

¹² Lásd: RMDT II/1 jegyzet; Sz-D-R II/1; MNTK III/151.

¹³ Más variánsok: moll jellegű variáns a Magyar Népzene Tára II. kötetében (MNT II) *Jeles napok*, szerkesztette: Kerényi György, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953, 420, Pusztakamarrás (Kolozs m.); Hangzó dokumentumok: Méra, Türe (Kolozs m.); dúr jelleg: MNT II/426 és

4. dallampélda

CC 1651-RMDT II/I.

a)

b)

Giusto ♩=74 Méra

(a)

(b)

b) PÉ I A-17; r.z. h; Méra (Kolozs m.); nők csoportja; gy. Péter É., 2000.

Giusto ♩=64 Szék

c)

c) BMIA IV B-5; r.z. D; Szék (Kolozs m.); Juhos István 62; gy. Szendrei J., 1969.

Funkciócsere a néphagyományban

A *Hatalmas Isten könyörgünk* kezdetű ének (5.a. dallampélda) nyomtatott forrásaként a Kolozsváron 1744-ben kiadott énekeskönyvet jelölhetjük; majd az 1778-ban kiadott debreceni énekeskönyvet.¹⁴ Hosszú kimaradás után, 1948-ban került újra kiadásra az ének, de csak a magyarországi énekeskönyvben. Mivel nincs más információnk a dallam írásos dokumentumok által való fenntartásáról Erdélyből, arra következtethetünk, hogy a dalmot csak a szájhagyomány tartotta fenn napjainkig.

A szöveg és dallam eredete ismeretlen, a dallam valószínű, hogy huszita eredetű, a stílusjegyek alapján a XVI–XVII. századi énekek közé sorolhatjuk.¹⁵ Az Sz-D-R-ben nem szerepel a dallam egy népi variánssal sem. Csomasz Tóth Kálmán, *Az új magyar népdalstílus kezdetei a XVI. századi*

Lajtha I/3, Szépkönyvészentmárton (Kolozs m.); Hangzó anyag: Szék, Magyarsovát (Kolozs m.).

¹⁴ Csomasz Tóth Kálmán, *A XVI. század magyar dallamai*, Régi magyar dallamok tára, I, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958, 206. A továbbiakban: RMDT I

¹⁵ RMDT I/206 jegyzet.

dallamainkban című fejezetben¹⁶ több külföldi eredetű példát sorol fel, megállapítva, hogy ezeknek a forrásoknak lehetett hatásuk az új stílus kialakulására, miután az elsajátítás ösztöne megformálta őket a maga sablonja szerint. Elemzi – többek között – az 5.a. dallamot is, rámutatva, hogy csírájában benne található a felső kvinten való ismétlés elve. A dallamprofil boltíves, az első dallamsor variált változata később megjelenik zárósorként.

5. dallampélda

Kv 1744/245 = RMDT I/206

a) Ha - tal - mas Is - ten, kő - nyör - günk

Quasi giusto ♩=168

b) Gye - tek, lá - nyok, a kony - há - ra, Bo - rul - junk egy - más vál - lá - ra.

Poco rubato ♩=144

c) Az i - ri - nyi te - me - tő - be, Há - rom ár - va sé - tál ben - ne.

Érinyi

(a) Si - rit - juk mű az a - pán - kot, A fel - ne - ve - lö daj - kán - kot.

(b) A - zér sé - tál az ott ben - ne, É - des - any - jok nyug - szik ben - ne.

(c) A - zér sé - tál az ott ben - ne, É - des - any - jok nyug - szik ben - ne.

b) Sepsikőröspataka (Kovácsna m.); Hamar L. 28. gy. Albert E., 1971; átírt: Szenik I.
c) Érinyi (Szatmár m.); Hajnal J. 64, Bakó I. 63; gy. Visnyai Cs., 1980.

A népi változatok létezéséről Dr. Szenik Ilona írásában olvashatunk.¹⁷ A népi gyakorlatban a dallamok ballada szöveggel jelennek meg. Mindkét variánsban (5. b.c.) hasonló átalakulás történt: az arhaikus szerkezet közeledett az új stílusú népdalok szerkezetéhez; nem véve figyelembe a jelentéktelen változásokat, az AA⁵A⁵A architektonikus szerkezet látható. Az 5.b. változat dallama megtartotta az 1. és 2. sor jellegzetes dallamfordulatait; a ritmusszerkezetből mindkettő megőrizte a kezdő ritmusmintát, amely giusto jellegű.

¹⁶ RMDT I/181.

¹⁷ Szenik Ilona, *Népzeneudomány – magyar és román népzene*, Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár, 1998, függelékben dallamgyűjtemény: 31. A tanárnő három változatából kettő szerepel a példában. A harmadik változatot Érinyben (Szatmár m.) rögzítették.

A XVII. század második felében és a XVIII. század elején, a hagyományos stílus egy jól elhatárolható kategóriáját a dúr-hexachord dallamok képezték,¹⁸ jelen voltak mind a gyülekezeti énekek között, mint a népi repertoár alkalmi énekei között. Ebben az időben a zenei gyakorlatban igen gyakori volt a funkciócseré. A zenetörténeti munkák és a népzenei gyűjtemények által szolgáltatott adatok szerint a 6. példa dallama legelőször a Viotoris-kodexben jelent meg, 1680 körül, mint szöveg nélküli tánczene.¹⁹ Papp Géza a dallamra vonatkozó jegyzetekben lengyel változatokat sorol fel, melyek azt bizonyítják, hogy a dallam több nemzetiségnél terjedt (6.a.). Szabolcsi Bence zenetörténet könyvében e dallam menyegzői szöveggel van publikálva, címe *Menyegzői ének*, a fejezet példái között XVII. századi világi énekeket bemutatván; ugyanaz az ének megjelenik a XVIII. századi református kollégiumi kéziratokban levő zenei feljegyzéseket tartalmazó gyűjteményben is; a jegyzetekben felsorolt adatokból kitűnik, hogy a dallam nagy népszerűségnek örvendett még a XIX. század elején is.²⁰

A dallam egy változatát Koncz Gábor szerzetes *Cantilenae* kéziratában (1771) jegyezték le. A népi gyakorlatban a legtöbb variáns a karácsonyi repertoárban található, ezek többféle szöveggel terjednek, 6.b-c.; leginkább a betlehemes játékok pásztortáncán keresztül hatolnak be a repertoárba. A dallam névnapi köszöntő szöveggel is ismert.

A verssorok – és szinkretikus egységben a ritmus – a vágáns ritmus szabályai szerint vannak megszerkesztve, ahol a sorok globális időtartamában négy metrikus entitás van, a negyed lüktetéses lejegyzésben $4 \times 4/4$, nyolcad lüktetéssel $4 \times 2/4$; a szótagok/lüktetések az első három metrikus entitásban négyenként szerveződnek, záráskor egy vagy két szótag fedi le az egész ütemet. A strófa négy sorból áll, melyek architektónikus szerkezete AAb+bA, ahol a harmadik sorban motivikus ismétlés van, 6.a.b. Összességben nézvéen a variánsokat, többükben az A sor kadenciája változó (az 1 fok helyett lehet 3. vagy 5.; az Sz-D-R II/140, és MNTK IV/234-ben foglaltaknak megfelelően). A 6.b. példában az 6.a-val összehasonlítva, az első kadenciák a 3. fokra vannak elcsúszva, ezen a változáson kívül csak néhány variáció található a 3. sor motívumainak dallamfordulatában.

¹⁸ Dobszay 1995, IV. 1. a.

¹⁹ RMDT II/140.

²⁰ Bartha Dénes, *A XVIII. század magyar dallamai*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1935, 128.

6. dallampélda

a) Victoris = RMDT II/140.

b) Giusto ♩ = 100 Buza

Vi-gan zen-gnek a ci - te - rük, Jé - zusszú - le - tett,
Harsog - ja - tok, gyors trontá - uk, Is - ten en - ber lett.

Szűz volt melyben el - ho - zá és mé - hé - ben fo - ga - dá, A - zér Gáb - ri - el an - gya - la bol - dognak mon - dá.

BMIA VII A/4; Buza (Kolozs m.); Céger Ferenc 38; gy Kallós Z., Andrásfalvi B., 1963.

c) Giusto ♩ = 92 Méra

Vi - gas ság - nak és ö - römnek i - de - je lesz mostan, Mert a Krisztus ma szü - le - tett, a - ki hal - ha - tat - lan.

Bet - le - hem tá - já - kán, Já - szoly - ba a szé - nán, Fekszik / fek - szik kis - de - decs - ke a szé - nán.

Mi embe - rek, bü - nös lel - kek, vár - tuk nagy ö - röm - mel,

Mi is é - ne - kel - jünk, mi - is ör - ven - dez - zünk. Megszü - le - tett az Úr Jé - zus, hun - goz - zuk.

PÉ II A/4; Méra (Kolozs m.); Horvát Jánosné Varga Katalin 76; gy. Péter É., 2000.

A 6.c. példa dallama jelentős változást szenvedett. Az első részben az A sor ismétlése kadenciális ellentéttel jelenik meg 5 és 1 fokon, ezzel együtt változik az egész kadenciális motívum. A második szegmens teljesen más dallammotívumokat hoz, melyeket más dallamokból vehettek át. A strófát még egy háromsoros résszel bővítették, melynek tartalmában még egy új sor és a második sor ismétlése jelenik meg. A strófa feloldása általános eljárás ennél a típusnál. Más variánsok is ismertek más vidékeken: SZ-D-R II/140; MNTK IV/234 típus; MNT II/637, 639, 642.

Összegzésként elmondható, hogy a színhagyományos gyakorlatban a változtatkozás egy belső törvényszerűség, a spontán kreativitás képességének megnyilvánulási módja. Előadásomban bemutattam kifejezetten ornamentális variációt, melyben a dallamvonal nem változott, de a szillabikus

énekléshez képest különleges szint nyert a díszítménnyel gazdagított előadás; szerepeltek jelentéktelen dallamvariációk, melyek csak néhány dallamfordulatot érintettek, anélkül, hogy a típus fontos jellemvonásait megváltoztatták volna; bemutattam jelentős dallamvariációkat, melyek az illető dallamnál a strófa keretében befolyásolták a sorok tartalma közötti viszonyt is, más architektonikus szerkezetet eredményeztek; a modális jelleg is módosult egyes esetekben; az összevonások esetében egy szélesebb dallam elemeit használták fel; dallambővítéskor az adott példákban általában külső bővítés történt, azaz az eredeti strófához hozzáadódott egy ismétlés vagy újravétel, esetenként új elemeket is felhasználtak.

Irodalom

- Bartha Dénes, *A XVIII. század magyar dallamai*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1935.
- Csomasz Tóth Kálmán, *A XVI. század magyar dallamai*, Régi magyar dallamok tára I, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dobszay László, *A magyar népének I. Veszprémi egyetem kiadása*, 1995.
- Dobszay László, Szendrei Janka, *A magyar népdaltípusok katalógusa*, Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, Budapest, 1988.
- Kodály Zoltán, *A magyar népzene*, szerk. Vargyas Lajos, Zeneműkiadó, Budapest, 1971.
- Magyar Népzene Tára II, *Jeles napok*, szerkesztette: Kerényi György, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953.
- Papp Géza, *A XVII. század énekelt magyar dallamai*, Régi magyar dallamok tára, II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
- Szendrei Janka, Dobszay László, Rajeczky Benjámin, *XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben*, I-II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- Szenik Ilona, *Népzenetudomány – magyar és román népzene*, Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár, 1998.